

ПОЛИТИЧКИ И БЕЗБЕДНОСНИ КОНТЕКСТ ВОЈНОГ УДАРА У ТУРСКОЈ

# НЕИЗВЕСНОСТ НА ДУГЕ СТАЗЕ



ПИШЕ: Милош СТРУГАР

Још није јасно шта се све десило у ноћи између 15. и 16. јула, ко су главни организатори пуча и шта је био њихов основни мотив и политички циљ. Отворено питање је и да ли су пучисти деловали самоиницијативно или су имали подстицај и подршку споља.

Развој догађаја у Турској у последњих неколико година је, на неки начин, кулминирао неуспешним покушајем војног удара 15. јула. Да подсетимо, Турска је пре само пет година била пример економски успешне и релативно стабилне државе у којој је на власти исламистичка политичка партија. Председник Обама и европски политичари истицали су је као модел уређења за арапске земље. Тајна успеха Турске била је у равнотежи која је постојала између исламизма владајуће партије, чврсто укорењеног национализма и економске либерализације. Била је и на путу да реши свој проблем са Курдима започевши преговоре са Радничком партијом Курда (ПКК). На спољнополитичком плану, иако је Турска и даље била кључна земља Трансатлантског савеза, друга по величини армија у НАТО-у и лојални савезник САД, успешно је развијала односе са Русијом и Кином са перспективом да постане најважнија карика у економском повезивању Евроазије и најважнији транзитни коридор за нафту и природни гас за европско тржиште. На регионалном плану константно је побољшавала односе са свим суседима, укључујући и Јерменију, док су билатерални односи са Сиријом достигли највиши ниво у историји и донели велике економске и политичке користи Турској.

## У МЕЂУВРЕМЕНУ...

Такозвано Арапско пролеће, које је започело 2011. године у земљама Блиског истока и северне Африке, створило је велике изазове за Турску. Владлајућа гарнитура је у тим догађајима несумњиво видела и велику могућност да се Турска наметне као лидер у исламском свету и постане незаобилазан глобални фактор. Са тим циљем су се определили да заиграју на карту исламизма и да подрже сунитске муслимане и првенствено идеолошки блиску Муслиманску браћу. Уз велику подршку Турске и Катарa Муслиманска браћа су дошла на власт у Египту, а у једном моменту су била и главна политичка алтернатива у Сирији, Тунису, Либији.

Таква политика и играње на карту сунитског ислама довело је Турску у сукоб са другим муслиманским деноминацијама (Шиити, Алавити), као и са Саудијском Арабијом и земљама Залива које Муслиманску браћу сматрају егзистенцијалном претњом њиховим монархијама. Са слабљењем утицаја Муслиманске браће, и посебно након војног удара у Египту, смањивао се и утицај Турске у региону. Међутим, не одустајући од своје политике, Турска је све карте ставила на свргавање Башара ел Асада са власти и успостављање своје зоне утицаја и контроле на северу Сирије. Са тим циљем је практично

отворила своје границе за 40.000 страних џихадиста који су се придружили ДАЕШ-у и Ал Нусри, као и за трансфер оружја, финансијских средстава и трговину нафтом.

Политика Турске је изазвала проблеме и у односима са великим силама. Јачало је неповерење у политику САД јер је Вашингтон одбио да подржи турске захтеве за директну војну интервенцију у Сирији, увођење забране летења и стварање тзв. безбедносних зона уз границу са Турском. Неповерење је посебно порасло након што је постало јасно да САД пружају директну војну подршку сиријским Курдима. Односи са Европском унијом били су нарушени избегличком кризом која је започела августа 2015. године. Многи у Европи сматрају да је Турска свесно допустила, ако не и подстакла, масовни егзодус избеглица ка Европи преко балканске маршруте. Односи са Кином су досегли најнижу тачку због турске подршке сецесионизму кинеске муслиманске мањине, Ујгурса, који су се у знатном броју придружили исламском џихаду у Сирији. Највећи проблеми свакако су били у односима са Русијом јер су се две земље нашле на супротстављеним странама у сиријском сукобу, што се претворило у дубоку кризу и практично их довело до ивице рата након обарања руског авиона и убиства пилота.

Све се ово неминовно одразило на унутрашњу ситуацију и стабилност у земљи. Владлајућа партија је све више инсистирала на исламизму, пореметивши тако равнотежу у односу са делом популације са националистичким тенденцијама, што је створило неповерење и бојазан у секуларним сегментима, оштро поларизујући читаво друштво. Спроведене су велике чистке у турској војсци која се увек сматрала стубом турског национализма и тзв. кемализма. Дошло је до раскола и сукоба са другим исламским покретима у земљи, првенствено са организацијом „Хизмет“ на чијем је челу Фетулах Гулен. Преговори са ПКК су прекинути, пропао је договор о обустави оружаних сукоба и настављен је грађански рат у деловима Турске са већинским курдским становништвом. Турска се наша и на удару исламских екстремиста повезаних са ДАЕШ-ом. Нагомилали су се економски и финансијски проблеми, посебно као последица увођења свеобухватних санкција од стране Русије, а планови за велике пројекте попут изградње мреже нафтовода и гасовода и изградње нуклеарне електране били су замрзнути.

## ЕРДОГАНОВ РЕЗ

Суочени са тако тешким проблемима на унутрашњем и на спољном плану, владајућа партија и председник Ердоган у последњих неколико месеци повукли су неке драматичне по-

тезе који су указивали на могућност новог радикалног заокрета у политици. Ердоган је прво сменио свог дугогодишњег сарадника и главног идеолога партије, премијера Давутоглу, индиректно пребацујући на њега највећи део кривице за политичке неуспехе. Уследило је затим извињење за обарање руског авиона и убиство пилота, и успостављање директног контакта са председником Путином, што је резултирало моменталним укидањем руских санкција. По неким извештајима, Ердоган се на недавно одржаном самиту НАТО-а у Варшави супротставио покушајима САД да се ојача америчко и НАТО војно присуство и активности у региону Црног мора. Несумњиво је да су ови потези изазвали изненађење и подстакли сумње и неповерење у Вашингтону, Бриселу и Лондону.

Највећу контроверзу ипак су изазвале изјаве новог премијера Турске да желе да имају добре односе са Сиријом, и министра спољних послова Чавушоглу да је Турска спремна да сарађује са Русијом у борби против ДАЕШ-а у Сирији. Те изјаве су протумачене као потпуни заокрет у ставу и политици Турске према сиријској кризи и одустајање од захтева за свргавање председника Асада са власти. Према неким извештајима Турска је предузела и неке конкретне кораке на терену, повукавши своје специјалне снаге и обавештајце са сиријске територије, што је, према неким експертским мишљењима, омогућило сиријској војсци да напредује и затвори обруч око града Алепа. Руководство Турске је очигледно закључило да је за њихове интересе апсолутни приоритет да се сачува територијални интегритет Сирије и тиме спречи стварање аутономног курдског ентитета уз границу са Турском, и да је то у овом моменту много важније него судбина председника Асада. Они су са негодовањем гледали на америчку војну подршку оружаним јединицама сиријских Курда који су недавно започели велику офанзиву и освојили нове територије на северу Сирије, а са подозрењем су примили информације да САД и Велика Британија намеравају да направе пет великих војних база на делу територије Сирије која се налази под контролом курдских снага.

Могућност потпуног заокрета у турској политици према кризи у Сирији изазива велику забринутост и у земљама региона, првенствено у Саудијској Арабији и земљама Залива, као и у Израелу. Њихов приоритетни циљ у Сирији је да спрече јачање иранског утицаја, као и присуство оружаних снага Ирана, Хезболаха и других шиитских милиција. Они знају да без активног учешћа и подршке Турске оружана опозиција у Сирији нема великих шанси да се супротстави сиријској војсци и њеним савезницима, посебно у случају да Турска затвори границу и онемогући прелазак страних џихадиста, трансфер оружја и другу логистичку помоћ, и обустави обавештајну подршку.

## СПРЕМА ЛИ АНКРА ЗАОКРЕТ?

То је позадина и геополитички и регионални контекст у којем је дошло до неуспешног покушаја војног удара у Турској. Још увек није јасно шта се све десило у ноћи између 15. и 16. јула, ко су главни организатори пуча и шта је био њихов основни мотив и политички циљ. Отворено питање је и да ли су пучисти деловали самоиницијативно или су имали подстицај и подршку споља. Председник Ердоган је изјавио да су неке стране државе подржале војни удар, али никога конкретно није именовано. Градоначелник Анкаре и други званичници говорили су о умешаности одређених кругова из САД. Неки ме-

дијски извештаји говоре о наводној улози Уједињених Арапских Емирата и тврде да је са тим била упозната и Саудијска Арабија итд.

Председник Ердоган оптужује Фетулаха Гулена, његову организацију и истомишљенике у редовима војске, полиције, националне обавештајне организације, правосуђу и другим државним и друштвеним институцијама као главне кривце и организаторе пуча. На тој основи се спроводе масовне чистке у државним, друштвеним и образовним институцијама. Ухапшено је преко 10.000 људи, махом из војске, укључујући и око сто генерала и адмирала, а отпуштено око 60.000 људи.

## КАКВЕ ЋЕ ПОСЛЕДИЦЕ ОВИ ДОГАБАЈИ ИМАТИ НА РЕГИОНАЛНУ И ГЕОПОЛИТИЧКУ СИТУАЦИЈУ?

Најважније питање је будућност односа између Турске и САД. Већ се назире могућа криза у односима у вези са турским захтевом за изручење Фетулаха Гулена. Иако је државни секретар Кери рекао да ће САД размотрити турске доказе о терористичком и непријатељском деловању Фетулаха Гулена, нереално је очекивати да ће САД удовољити овом захтеву и одобрити изручење. Турски званичници већ упозоравају да би то могло довести до узвратних мера Турске попут ограничавања америчког војног присуства и коришћења војне базе Ицирлик, где се, између осталог, налази и део нуклеарног наоружања САД.

Европска унија ће се суочити са великим проблемима уколико јој Турска окрене леђа. Назнаке да ће Турска поново увести смртну казну би у практичном смислу значиле њено повлачење из европских процеса и институција, што би довело у питање постојећи договор са ЕУ о контроли прилива избеглица, и створило додатне безбедносне проблеме и политичке поделе унутар уније.

Министар Лавров је већ изјавио да је први тест за унапређење билатералних односа сарадња Турске на решавању сиријске кризе и у борби против ДАЕШ-а и Ал Нусра. Јасно је да Русија очекује да Турска сада затвори границе са Сиријом и ускрати кључну подршку оружаном опозицији.

Ово су само нека од кључних питања која се у овом тренутку постављају и од којих ће зависити развој догађаја и однос снага у овом региону у предстојећем периоду. Без обзира на тежину и значај ових одлука, оне ипак и даље спадају у домен тактичких корака и мера да се превазиђе криза и проблеми са којима је Турска тренутно суочена. Међутим, будућа геополитичка оријентација Турске је питање од стратешког и глобалног значаја. Да ли председник Ердоган заиста има намеру, и да ли Турска има снаге да направи такав стратешки заокрет са трансатлантске и прозападне оријентације ка Азији и евроазијском концепту? Да ли Турска, са посрнулом економијом, пониженом и обезглављеном војском, и суочена са дубоким поделама у друштву и грађанским ратом са Курдима, има интереса и снаге да из корена промени своју спољну политику и геостратешку оријентацију? Иако су то питања на која нећемо добити брзе одговоре, извесно је да ће САД, Русија, Кина и Европа бити врло опрезне у свом постављању јер је Турска у последњих неколико година већ показала да није у потпуности доследан и предвидљив партнер. ■

*Аутор је бивши високи службеник Уједињених нација.*

